

is a VI. sz. utolsó évtizedében. A flórenzi kodex Urbiciusának semmi jelentősége sincs e taktikát illetőleg; az V. század végéről származó „Urbicius találmánya“ későbbi betoldás. Mauricius taktikája tehát használható és használandó kútforrás a perzsák, avarok s az akkori nyugati népek történetére vonatkozólag.

Meglepőbb ennél az, a mit Gyomlay a Leo-féle taktikáról bebizonyít. Leo taktikája tulajdonképen ügyetlen átirása Mauricius művének, azzal a különbséggel, hogy a mit ennél hajdani népekre vonatkozólag olvasott, azt ő egészen más népekre alkalmazza; „avarok vagy bolgárok, török-turkok vagy magyar-turkok, skythák és turkok, sőt szlávok és skythák neki tökéletesen mindegy“; a fődolog Leo előtt az, hogy taktikájában minden elképzelhető hadi eljárást leírjon, a miből következik, hogy tárgyi ellenmondásokra bőven akadunk. Gyomlay szerint Leonak nem is lehetett szándékában praktikus taktikát írni, ő legfőleg „csak műkedvelésből compilál taktikát“; s így műve magyar történeti szempontból teljesen hasznavehetetlen, s a magyar történeti kútforrások között semmi helye sincs.

Gyomlay csak akkor fogadná el Leo hitelességét, ha bebizonyított tény volna a VI. századbéli avar nép életmódjának s hadi szokásainak a IX—X. századbéli magyarokéival való teljes azonossága. De vajjon nem lehetne-e abból, hogy Leo lényeges változtatások nélkül átvette s vonatkoztatta a magyarokra Mauriciusnál az avarokról írt részeket, azt következtetni, hogy a két nép között tényleg nem volt semmi lényeges különbség, s Leo nem akarta újra megírni és ismételni azt a magyarokról, a mit Mauricius egyszer már megírt az avarokról, s a mit minden változtatás nélkül a magyarokra is lehetett vonatkoztatni. Eddigi ismereteink e két népről ezen feltevést támogatják.

Az értekezésre csak az a megjegyzésünk, hogy jobban szerettük volna, ha a több tekintetben zavaros Theophanes helyett az egykorú Theophylactus Simocattára helyezte volna a fősúlyt. Az, hogy (a 9. lapon) II. Justin helyett II. Justinianust ír, — valószínűleg sajtóhiba. Gyomlay nagybecsű értekezését nyereségnek kell tartanunk történet-irodalmunkra nézve.

Dr. Lukinich Imre.

Hunyadi Mátyás király, az igazságos.

Emlékkönyv, szerkesztették *Kovács Dezső* és *Szabó Samu*. Az ünneplő nemzetnek emlékül ajánlja Kolozsvár városa. 160 l.

A Hunyadi család s kivált Mátyás tüneményes történetére való emlékezés ragyogó és elragadó képeket varázsol tudatunkba. Sokszor fel nem tudjuk fogni észszel a köznemesi családfa hatalmas elágazását, Hunyadi János katonai talentumát, Mátyás eredményekben gazdag pályáját. Mintha nem is valóság volt volna, hanem csupa eposzeia,

merő költészet. Szakasztott így van a Hunyadi családdal maga a nemzet, a magyar nép is. Költeménynek fogta fel Mátyás történetét s bizony sokszor kérdi magában: hát vajjon csakugyan élt valaha Mátyás király s ha élt valóban *ilyen* volt? A tanult elme s a szobrot alkotó művész, vagyis az egyes ember kutatgatja s meg is találja azt a pontot, a homnan Mátyás működését egységben látja s teljesen megérti. Fadrusz is kitűnően megtalálta az igazi szempontot s a kivitel annál könnyebb volt. *Szobrot faragott az imperialis politikusnak és királynak.* A nép nem is igen keres ilyen határozottan útbaigazító szempontot, de nem is igen talál. Előtte igazában egy kedvelt mód van: reflectál, összeveti a maga állapotát, a jelent, a letűnt körülményekkel, a múlttal s így aztán nem is igen törődik a Mátyás imperialismusával, de annál inkább megfigyeli s dicsőíti az igazságos Mátyást, a gyöngék istápját. Nyilván egyik felfogás sem teljes. A mennyire nem veszi észre a nép Mátyásban a hódításra született uralkodót, annyira hiányzik a Mátyás szobor alakjai közül a bizalmasan reménykedő s tréfára kész magyar paraszt (hogy ne mondjam: czinkotai kántor).

E helyett a hiányzó alak helyett beszélget velünk a nagy királyról a fenti emlékkönyv.

Az első két fejezet elmond az oknyomozó történelemből annyit, a mennyi szükséges a Hunyadi János és Mátyás korának a megértéséhez. Először a mai tudós mondja el röviden és talpraesetten a történetet; s nyomban megered a szó, folyik a Heltai krónikájának beszéde. Két külön kor történetírója kerül egymás mellé. Az utód tömött előadása mellett az előd szélesen áradozó dicsekedése egyaránt érdekes és tanulságos. Így pl. Heltai szokott bőbeszédűségével leírja Mátyás természetét is és megjegyzi, hogy melle nagyon is kiemelkedő vala. Ime egy adat, mely újítást állja a szoborra tett aprólékos kifogásoknak.

A következő fejezet: szép versek Hunyadi Jánosról és Mátyás királyról. A magyarázatot írta Kovács Dezső. Benne van a sorozatban Arany Jánosnak öt szép költeménye, Petőfi, Czuczor, Tóth K., Garay, Kazinczy, Szabolcska, Pósa, Jókai egy-egy verse s a pesti gyerekek éneke Mátyás királylyá választásáról. Látni való, hogy a Mátyásról s családjáról szóló költészetből nagyon keveset vett fel a szerkesztőség. De felvette a legszebbeket, a legjellemzőbbeket. Ezért az emlékkönyv az ú. n. alkalmi albumoknál, emlékkönyveknél sokkal érdekesebb s marandóbb becsű. Hogy itt-ott magyarázatos megjegyzések vannak, senkit mosolyra ne indítson, mert ezek a jegyzetek nagyon is szükségesek és helyén valók. Világért sem tartoznak a szélteben elterjedt s ellaposódott „jegyzetek és magyarázatok“ közé.

A fenn szárnyaló költészet után Mátyás király jeles cselekedeteiről és elmés mondásairól olvasunk. Nagyrészt ismeretesek, közszájon forognak. A bennük megnyilatkozó humor, életbölcsetség s lelemény, másrészt a közvetlenség annál inkább kivillan s megkap, minél tovább

olvasgatjuk a Heltai vagy Galeoti Marcio nyomán egybeállított anekdotákat. Van közöttük kevésbé ismert is. („Mátyás király árpát árúl“ és „Mátyás szavajárása“.)

Az emlékkönyv külső szerénysége gazdag tartalmat takar. A tartalom összeállítása a hivatott szerkesztők kiváló izléséről tesz újabb tanúságot. Mondják, hogy minden jó könyv alkalmoszerű s hogy az „alkalmi“ könyvek az alkalommal rendszerint elmúlnak. Ez a könyvecske alkalomra készült, de nem fog veszíteni elevenségéből. Túl éli az alkalmat tárgyánál, s az összeállításban érvényesült szerencsés izlésnél fogva is. Kolozsvár városa pedig újra jelét adta, a mit már a történelem folyamán annyiszor tett, nemes áldozatkészségének s a nagy király iránt való köteles lelkesedésének és hálájának.

Kristóf György.

A nagyváradai nyomdák.

A nagyváradai nyomdászat története. Irta: *Naményi Lajos* Budapest, 1902. N. Sr. 77. lap, fac-similékkel.

A vidéki magyar könyvnyomtatás története még nem keltett megérdemelt érdeklődést; bővebben csak *Ferenczi Zoltán* szólt a kolozsvári, *Berkeszi István* a temesvári sajtó multjáról. Annál szívesebben kell fogadnunk *Naményi* füzetét, melyben Miller Jakab (1803.), Németh János (1818.), Márki Sándor (1872.) és Romer Flóris (1879.) régibb adalékai után az eddiginél sokkal világosabb áttekintést nyújt a váradai sajtó munkásságáról.

Ez a sajtó 1565-ben kezdte meg működését, s így hazánkban 13 más műhely alapítása előzte meg. *Hoffhalter* Rafael, ki Bécsben 1555—62. közt 31 könyvet nyomtatott, hazánkban 1565—8. közt Debreczenben, Váradon és Gyulafehérvárott nyomtatott könyveket. Váradon 1565-ben nyomatta ki Jób könyvének fordítását Melius Juhász Pétertől és Szegedi énekes könyvének újabb kiadását. Halála (1568?) után fia Rudolf is folytatta vándorlásait; 38 ismert nyomtatványából Váradra 6 esik.

Mellözve az 1604. és 1609. évi váradai nyomtatványokról szóló bizonytalan adatokat, hosszú szünetelés után teljes erővel állította munkába a váradai sajtót 1640-ben *Szenczi Kertész* Ábrahám, az Elzevirek hú tanítványa, és húsz esztendőn át 110 művel gazdagította ottan az irodalmat. Megérdemelte 1648. decz 10. kelt címeres nemeslevelét, melyet először Naményi közöl (33—35. l.). Sz. Kertész Ábrahám leghatalmasabb műve Károlyi Gáspár magyar bibliája, melyet 1657-ben Váradon állítólag 10,000 példányban kezdett nyomtatni, s Várad capitulatiojában, 1660 (nem, mint a füzet 24. lapján sajtóhibából áll, 1667.) aug. 27. a készletet és sajtót biztosítani tudván, a következő évben Kolozsvárt fejezte be. Erdélyi (kolozsvári és nagyszombati) nyom-